

**FUNȚIILE LOGICO-SEMANTICE ALE DETERMINANTULUI
ÎN TERMINOLOGIA SINTAGMATICĂ NOMINALĂ
DIN LIMBA FRANCEZĂ**

Conf. univ. dr. Nina ZGARDAN
Universitatea Tehnică, Chișinău, Republica Moldova

Abstract

The author approaches the problem of nominal syntagmatic term formation, focusing on the logical-semantic functions of the determinant. Throughout the paper, several features of such term formation are taken into consideration, offering examples and innovative comments and describing their textual contexts and functions.

Keywords: Context, terminology, syntagmatic, apposition, characterization, specification

1. Introducere

Dacă interdependența între evoluția societății și evoluția limbii este un adevăr incontestabil, apoi felul în care limba reflectă schimbările din societate via progresul tehnico-științific constituie o preocupare permanentă a specialiștilor. Aceștia vor să știe în ce mod limba face trimitere la extralingvistic; care sunt condițiile de branșare a expresiei lingvistice la referent; în ce măsură contextul lingvistic, dar și cel situațional, determină sensul; care este motivația apariției semnului lingvistic și care sunt procedeele morfosintactice la care recurg locutorii unei comunități lingvistice pentru a denumi un nou concept și a.m.d.

În această comunicare ne propunem să examinăm unul din procedeele denominative folosite în limbajele de specialitate și anume: terminologia sintagmatică nominală [1]. Vom analiza două tipuri de structuri: un tip creat pe cale metasemantică, prin analogie, și altul – prin apozitie, axându-ne pe funcțiile logico-semantice ale determinantului [2, p. 77]. Aceste unități se întâlnesc frecvent în textele de specialitate, fapt ce le face atractive pentru cercetători. Aceștia însă, de cele mai multe ori, au puncte de vedere diferite asupra raporturilor existente între constituenți și, prin urmare, asupra statutului gramatical și denominativ.

**2. Necesitatea delimitării funcțiilor logico-semantice
ale determinantului în îmbinările nominale**

Cele mai controversate discuții se poartă asupra statutului gramatical al determinantului în sintagmele nominale. Unii lingviști tratează construcția ca apozitivă în care substantivul determinant își îndeplinește funcția sa primară de apozitie (R. Georgin, Ch. Berthelon). Alții consideră că este vorba de un atribut exprimat printr-un substantiv într-o nouă funcție sintactică (V. Bröndal, A. Lombard). Cei din a treia categorie vorbesc de

adjectivarea substantivului care-și pierde valoarea gramaticală inițială și prin conversie trece în altă categorie morfologică (L. Guilbert, J. Marouzeau).

Din sursele pe tematica dată se mai poate constata că nu sunt încă clar stabilite nici criteriile de delimitare a atributului adjectival de cel substantival. Caracteristicile care sunt specifice atributului exprimat printr-un substantiv adjectivat, sunt atribuite apozitiei nominale. Confundarea particularităților morfosintactice și semantice, specifice celor două realități lingvistice se explică, după părerea noastră, în primul rând prin faptul că la analiza lor se operează cu caracteristici de suprafață și mai puțin cu cele de profunzime, de natura logico-semantică. În lucrările consacrate apozitiei din limba franceză, în corpusul de analiză sunt de obicei incluse laolaltă unități sintagmatice de natură diferită: *maison Dupont*, *navire-hôpital*, *concert monstre*, *oiseau-mouche*, *problème étudiant*, *allure province*, *canot automobile* etc. Or, chiar și la o examinare superficială, este evident că identitatea de structură (N+N) nu implică identitate de raporturi logico-semantice între termenul regent și cel subordonat. O abordare logico-semantică a determinantului ar permite identificarea statutului său gramatical, a funcției semantice, a gradului de coeziune între termenii grupului nominal, dar și a statutului denominativ al acestuia. Să analizăm de exemplu, sintagma *allure province* (mers, aer, aspect provincial) în care elementul subordonat *province* și-a pierdut semnificația de obiect dobândind o funcție caracterizatoare. El nu intră în sfera de sens a regentului, ci doar îl caracterizează pe acesta prin actualizarea unor elemente descriptive existente în sensul substantivului *province*, prin scoaterea la suprafață a ceea ce este tipic pentru o provincie în raport cu metropolă – mai puțin cizelat, cu mai puțină delicatețe, cu mai puțin rafinement, mai greoi, demodat, stângaci etc. Folosit ca instrument al descrierii prin prisma unor impresii **subiective**, substantivul *province* este privat de posibilitatea de a funcționa în calitate de apozitie, aceasta având menirea de a îmbogăți semantica regentului cu noi trăsături **obiective**. În virtutea factorilor indicați mai sus, elementul subordonat „province” a căpătat noi caracteristici morfosemantice care au favorizat trecerea lui în clasa adjectivelor aducând cu el o tentă emoțional-stilistică cu mult mai puternică decât cea a preexistentului *provincial,-ale*. Substantivul *province*, fiind pe înțelesul comunității lingvistice, a fost acceptat de aceasta ca element al unei alte paradigme cu accedea la dicționar.

E de menționat că schimbul funcției logico-semantice și trecerea unităților lingvistice dintr-o paradigmă în alta se produce grație interacțiunii a mai multor factori. Factori ce țin de scopuri pragmatice, de specificul contextului, de capitalul de cunoștințe al locutorului, de forța evocatoare a memoriei colective a unei comunități lingvistice.

Bineînțeles, nu toate substantivele au în conținutul lor noțional seme care, în anumite circumstanțe, ar asigura transferul lor din categoria identificatorilor în cea a caracterizatorilor. Metasemia prin asemănarea a două realități nu întotdeauna asigură trecerea lexemului în altă paradigmă, în schimb, îi poate asigura acestuia un transfer în alt domeniu de activitate dându-i o nouă accepțiune. Se crează o unitate denominativă nouă care este simbolul unui nou concept ca în cazul substantivului *passerelle* (punte) din domeniul tehnologiilor informaționale și al internetului. În noua sa accepțiune *passerelle* înseamnă dispozitiv care asigură legătura între rețelele de telecomunicații („dispositif destiné à connecter des réseaux de télécommunication ayant des architectures différentes ou des protocoles différents, ou offrant des services différents”. Voir: Journal officiel du 16 mars 1999). Crearea acestui termen prin metaforizarea unui cuvânt deja existent în limbă se datorează unor trăsături semantice comune pe care le

găsim în structura logică a noului concept și a celui cu care el este comparat. În cazul dat trăsăturile comune și esențiale sunt: *obiect – legătură – părți*.

După aceleași principii au fost creați și alți termeni, cum ar fi de exemplu *bannière* (banner), tot din domeniul informaticii și internetului. Acest termen, oficializat în 2009, (propus Academiei franceze spre examinare de către experții comisiei generale de terminologie și neologie) înseamnă un kit grafic individualizant folosit de către internați pentru a capta atenția vizitatorilor și pentru a transmite cu mai multă eficacitate mesajul lor, de cele mai multe ori, în scopuri publicitare. Trecerea acestui lexem dintr-un domeniu în altul cu o altă încărcătură semantică, este rezultatul aceleiași activități creative a gândirii umane în procesul cunoașterii care s-a soldat cu găsirea unor trăsături comune (*funcție – formă*) în conceptul de banieră (drapel, standard) și cel al termenului *banner* din domeniul informaticii. Aceste semne sunt: *funcția distinctivă și forma*. Conceptualizarea unor obiecte și invenții noi prin împrumutul din lexicul general confirmă o dată în plus, că forma semnului lingvistic poate rămâne neschimbată, iar conținutul lui semantic este expus, la cel mai înalt grad, schimbărilor, interpretărilor și ambiguităților [3, p. 10]. Acesta pe de o parte. Pe de altă parte, că, contrar teoriei clasice, terminologia este evolutivă și dinamică, fiindcă ea face parte din limba naturală [4, p. 49], care constituie o sursă sigură de inspirație pentru denumirea noilor concepte apărute în știință și tehnică.

3. De la analogie la terminologie

În terminologia tehnico-științifică un loc aparte îl ocupă termenii sintagmatici formați pe aceleași principii de analogie de tipul *fauteuil crapaud* și *hôtel capsule*. Când savanții, cercetătorii, meșterii descoperă sau crează ceva nou, apare și necesitatea de a denumi acest „ceva nou”, de a-l conceptualiza. Însă nu este deloc ușor să găsești de fiecare dată un termen adecvat pentru un nou concept și atunci „la pensée se trouve contrainte à détourner du réservoir de la langue le vocable préexistant qui convient, et qui sera transféré et transposé métaphoriquement pour désigner le concept naissant” [5, p. 22]. Anume așa s-a procedat când a fost confecționat poate primul fotoliu capitonat *mic* și *scund*. Creatorul a perceput o asemănare între forma fotoliului său scund, de mici dimensiuni și forma unei broaște râioase. Asociat în scopuri pragmatice cu cuvântul *fauteuil*, substantivul adjectivat *crapaud* a păstrat doar două din trăsăturile sale semantice – *mic* și *scund*. Utilizat de un grup social, cel al meseriașilor din domeniu, lexemul *crapaud*, grație puterii lui evocatoare, a fost acceptat ca element de descriere, dar și de suplimentare cu seme noi a unui semem preexistent. Determinantul *crapaud* a redus sfera noțiunii generale de *fotoliu*, lărgindu-i conținutul cu trăsături noi – *mic* și *scund* – contribuind în așa mod la specificarea și conceptualizarea unui subtip și la nominalizarea acestuia. *Crapaud*, datorită interacțiunii a mai multor factori, a suportat modificări în funcția sa logico-semantică; el devine specificator și formează cu regentul o unitate terminologică, și, încetățenită prin uz, a intrat în fondul denominativ de bază al limbii servind, prin urmare, ca mijloc de nominalizare primară, la nivel de limbă. Și aceasta datorită faptului că metafora care modifică „la manière de penser les choses” [5, p. 22] a ajuns în cazul dat să indice niște trăsături obiective (*mic* și *scund*) ale noului tip de fotoliu. Cuvântul regent *fauteuil* nu ar fi putut face trimitere la o nouă noțiune fără determinantul *crapaud* care i-a extins semanticul și l-a categorizat.

Acest proces nu s-a produs, de exemplu, în sintagma *langue crapaude*, imagine creată de V. Hugo pentru a demonstra cu mai multă forță de convingere o atitudine depreciativă față de argou. Contextul care l-a marcat stilistic a actualizat de această dată un alt semn caracteristic acestui animal amfibiu – urâtenia. E urât, hidos, respingător. Substantivul *crapaud* este adjectivat numai în acest context și joacă rolul de atribut doar în contextul dat. Sintagma *langue crapaude* a rămas la faza de creație individual – stilistică, în stare de hapax, în care *crapaud* nu modifică esența denotatului indicat de regent, însă-i modifică acestuia caracterul funcției denominative. Lexemul *crapaud*, metaforizat, nu mai are acea funcție denominativă primară care face referența la o realitate obiectivă. El are o funcție denominativă secundară, imaginativă, valabilă doar pentru acest context, în care, urmărindu-se niște scopuri pragmatice, a fost ruptă legătura logică dintre denotat și trăsăturile sale. Trimiterea la denotat nu mai coincide cu trimiterea la noțiune.

Altfel stau lucrurile la formarea unităților terminologice prin apozitie de tipul *hôtel capsule*, *navire hôpital*, *avion espion* etc., în care elementul determinant face trimitere la același denotat adăugându-i niște semne obiective noi care, nefiind trecute prin percepție subiectivă, sunt lipsite de plasticitate. Să luăm, de exemplu, sintagma terminologică *hôtel capsule* care a apărut în limbajul arhitecților în 1979, când a fost construit la Osaka primul hotel de acest gen. În aceste hoteluri (amplasate de regulă pe lângă gări) de-a lungul unui coridor lung, sunt aliniată niște capsule din plastic cu o suprafață de 2m pe 1m, cu înălțimea de 1m 25cm, echipate cu un post de radio sau televizor. Aceste cabine se închiriază doar pe câteva ore. Substantivul *capsule* a modificat conținutul noțiunii de *hotel* îmbogățindu-l cu trăsături obiective noi (dimensiune mică) micșorându-i totodată sfera. Determinantul *capsule* își păstrează trăsăturile de unitate morfologică identificatoare cu aceeași semnificație categorială, într-o funcție sintactică ce îi este specifică și intră cu regentul în una și aceeași sferă de sens, ceea ce înseamnă și un grad înalt de sudură a elementelor. Din acest proces de interacțiune a factorilor de natură lingvistică și extralingvistică a rezultat o nouă noțiune la care face trimitere sintagma terminologică formată prin apozitie *hôtel capsule* în care elementul juxtapus are funcția de specificator: referența la obiect coincide cu referența la noțiune. Sintagma asigură nominalizarea neutră primară și acontextuală.

4. Concluzii

- Crearea terminologiilor prin sintagmatizare nominală constituie un proces activ și viabil în limba franceză.
- Determinarea funcției logico-semantică a constituentului subordonat este de mare folos la identificarea funcției sintactice, pe de o parte, și a funcției denominative, pe de alta. Plus de asta, determinarea funcției logico-semantică permite o nouă abordare a criteriilor de delimitare a formațiunilor apozitive propriu zise de cele atributive care au în componența lor un substantiv adjectivat.
- Adjectivarea substantivelor prin metaforizare completează clasa adjectivelor cu unități noi: unele au funcții specificatoare, altele – caracterizatoare. Primele formează noi unități cu funcție denominativă primară care, naturalizate și acceptate de comunitatea lingvistică, completează arsenalul denominativ al limbii. Cele cu funcție descriptivă caracterizatoare, formate prin ruperea intenționată a legăturii logice dintre obiectul

gândirii și trăsăturile sale, slujesc locutorilor la nominalizarea secundară expresivă și contextuală.

- Unele adjective formate prin conversia substantivelor pot completa atât categoria adjectivelor calitative, cât și pe cea a adjectivelor de relație.

5. Referințe

Despre alte procedee de creare a termenilor, cât și despre legătura dintre sensul acestora și formă vezi, de exemplu: Béjoint H. et Thoiron Ph. *Modèle relationnel, définition et dénomination* // Autour de la dénomination. Presses universitaires de Lyon, 2000, p. 187-204.

Despre importanța determinării funcției semantice a celui de al doilea element din construcțiile nominale vezi: L. Guilbert *La créativité lexicale*, Paris, 285 p.

Depecker L., Roche Ch. *Entre idée et concept: vers l'ontologie* // Langage 168, 2007. Génèses de la terminologie contemporaine (source et réception), p.106-113.

Sager J.C. *Pour une approche fonctionnelle de la terminologie* // Le sens en terminologie. Presses universitaires de Lyon, 2000, p. 40-59.

Assal A. *La métaphorisation terminologique* // L'actualité terminologique. Terminology update, vol.28, 2, 1995, p. 22-24.